הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת עבודה זרה - דף כז, ב כח

עיונים על הדף

פורץ גדר ישכנו נחש

ומי שעובר על דברי חכמים הוא פורץ גדר ואמרו עליו בקהלת "פורץ גדר ישכנו נחש". מה הביאור בעניין זה שדברי חכמים יותר חכמים מדברי תורה. בתורה מצאנו מצוות עשה איסור לאו יש מלקות, אמנם יש איסורים חמורים שנאמר בהם חיוב מיתה וכד', אולם על מצוות דרבנן מדוע עונשו כה חמור עד כדי מיתה.

מצאנו בכמה מקומות בש"ס שעל דין דרבנן קנסו הרבה יותר מאשר עובר על דברי תורה. כמו סוגיית הש"ס ביבמות *(לו, א)* אדם שנשא אשה בזמן שלא היה ראוי לשאת אותה קנסו עליו להוציאה ואסור לו לחזור אליה עולמית. מה פשר כל העניינים שרבנן ראו צורך לגזור הרבה יותר משל תורה.

למדנו בפרק ראשון של מסכת ביצה, לגבי כמה וכמה נושאים, שדברי רבנן צריכים חיזוק. שיש דברים שבשבת לא גזרו, אבל ביו"ט גזרו, כיון שביו"ט יש יום אחד שהוא מחמת הספק, ודיניו יותר קלים, לכן החמירו יותר כדי שאדם לא יזלזל ח"ו ויבא לעבור על איסורים דרבנן.

אמרו בגמ' בשבת *(קי, א)* שפורץ גדר ישכנו נחש. מלבד האיסור של "לא תסור ימין ושמאל מכל אשר יורך", למדו מהפסוק בקהלת "ופרץ גדר ישכנו נשך". שאסור לאדם לזלזל בשום תקנה של רבנן. ואפי' שזה רק קבלה שתיקן רב העיר וכד' כל הציבור מחוייב לדבר זה ואסור לפרוץ את הגדר. וכן מצאנו בפרק שלישי בעירובין שהעובר על דברי סופרים חייב מיתה.

מסביר רש"י בקהלת *(פרק י פסוק ח)* דינו של פורץ גדר, מיתה בידי שמיים ע"י נשיכה של נחש. והמדה כנגד מידה בזה היות והנחש דר בחורים פרוצים, אותו אדם שפורץ את הגדר יבוא על עונשו בזה שהנחש ינשכו.

וכתב רש"י לפנינו *(כז, ב)* שאפי' אם יתנו לו רפואה. ויתרפא מהנחש הזה, יבואו אחרים וסופו למות היות ועבר על דברי חכמים.

בנר מצוה למהר"ל ביאר, שדברי סופרים חמור יותר מדברי תורה, זאת משום שחכמים באו להרחיק את האדם מן העבירה. ועשו גדר וסייג לדברי תורה ונועד הדבר לצורך קיום ושמירה על הדברי תורה. ואם מבטל את הקיום והשמירה אז אין הדבר בעצמו עומד לכן כאילו מבטל את הדברים שהתורה עצמה ציוותה. לכן חמור יותר דברי סופרים מדברי תורה.

מבאר רבינו יונה *(בפרקי אבות ובשערי תשובה שע"ג)* מדוע עונשו של פורץ גדר בדברים דרבנן, יותר חמור מהרבה דברים שאסורים מהתורה. וביאר, כיון שאלו יסודות הדת ועיקר ליראת שמים. ואדם שעובר על דברים אלו ופורץ גדר הוא לא עושה כן מחמת שיצרו התגבר עליו, אלא כי חושב שזה בסה"כ אסור מדרבנן, אז אפשר לעבור ע"ז בקלות, היות ורק רבנן אסרו את זה ובעצם מהתורה זה מותר. לכן אמרו שאיסור דרבנן חמור הרבה כי כמו זקן ממרה שחושב שהכל הוא מבין ויודע. לכן החמירו בדברים דרבנן להראות שכל איסור מדבריהם חמור הוא כדי שאדם לא יתרשל בזה ח"ו.

תרופות וסגולות בדברי חז"ל.

המהרש"א בגיטין *(סח)* שואל איך כתבו בגמ' רפואות לכמה וכמה מחלות, הרי בגמ' בברכות *(י, ב)* אמרו שחזקיהו המלך גנז את ספר הרפואות, וטעם הדבר היות ואנשים השתמשו ברפואות ושכחו מדוע הביא עליהם הקב"ה את החולי ולא היה נכנע ליבם. וא"כ טעם זה עדיין קיים ומדוע כתבו בגמ' את הרפואות.

ביאר המהרש"א, שבאמת ניתנה הרשות לרפא ע"י חכמת התלמוד ולא התפרסמו כולם כדי שאדם לא יהיה בטוח בעצמותה של הרפואה וישכח להתחנן למי שאמר והיה העולם, אלא היות והותר לכתוב את התורה שבע"פ מחמת שכחה ועת לעשות לד' הפרו תורתך ואף בדברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבם בכ"ז התירו ה"ה בחכמת הרפואה התירו לכתוב מחמת השכחה. וביאר שמתוך רפואות אלו יראה אדם כי אין התלמוד חסר מכל החוכמות כי לכל חולי תמצא הרפואה השלמה והאמיתית למבני הלשון ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד שהיו חסרים מחכמת הרפואה.

בגמ' במו"ק *(יא, א)* אמר רב שאמר לו הדייג, שדגים משתבחים והם יותר טובים בזמן הקרוב לזמן שהם מסריחים, יותר מהזמן שבהם הם ניצודים. וכתבו תוס' "ושמא נשתנו כמו הרפואות שבש"ס שאינן טובות בזמן הזה".

הרע"א על שו"ע *(יו"ד סי' שלו סעיף ב)* הביא בשם המהרי"ל שאסור לנסות את הרפואות הנמצאות בש"ס משום שהיום אדם לא יכול לעמוד על עיקרן ואם לא יעלו בידו ילעגו על דברי החכמים. וז"ל המהרי"ל *(מנהגי המהר"ל ליקוטים אות מג)* "אמר לנו מהר"י סג"ל כל הרפואות והלחשים שבכל התלמוד אסור לנסות אותם משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרם, וכי לא יעלו בידם ילעגו וילגלגו על דברי חכמים. מלבד הא דאיתא במס' שבת ס"פ במה אשה מי שנתחב לו עצם בגרונו מביא מאותו המין, ר"ל מאותו מין עצם ויניח לו על קדקדו ויאמר הכי "חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד", והלחש הזה בדוק ומנוסה הוא, לכן אותו לבד התירו ולא שום א' יותר." עכ"ל.

בשו"ת חות יאיר *(סי' רלד)* האריך בענין הרפואות הנמצאות בחז"ל וכתב שאין שבזמן הזה אינן מועילות הם מחמת שהשתנו הטבעיים והן מחמת שאין אנו בקיאים בשמות הצמחים ושאר דברים הנצרכים לעצם הרפואה.

בים של שלמה *(חולין פ"ב אות יב)* הביא בתוך דבריו שיש חרם הקדמונים לא להשתמש ברפואות הקדומות כדי לא להוציא לעז על החכמים הקדמונים. וזה בדומה לדברי המהרי"ל שהובא ברע"א לעיל.

סיכום הדף

נושא: רפואה מגוי. מילה. רפואה בשבת. רפואות.

מותר להתרפא מגוי רפואת ממון ולא נפשות, מבארת הגמ', ריפוי ממון היינו ריפו בהמתו, ריפוי נפשות ריפוי גופו, וזה שאמר רב יהודה שאפילו הקזת דם לצורך רפואת כאב בכתפיים אין להתרפא מגוי מחשש שיזיקו. לדעת ר"מ, אין מסתפרים אל ספר גוי. לדעת רבנן, ברה"ר מותר ואסור בינו לבין עצמו.

אמר רב חסדא בשם מר עוקבא, אם הרופא הגוי ממליץ לו על רפואה כל שהיא מותר לשמוע לו, שהרי חושב שכשם ששואלו שואל רופא אחר ולא יקלקל נאמנותו. אמר רבא בשם ריו"ח או רב חסדא בשם ריו"ח, אם יש ספק על החולה אם יחיה או ימות אין מתרפאים מרופא גוי, אבל אם בודאי ימות שומעים לרופא הגוי שהרי יש צד שיעזור בריפויו. ולחיי שעה לא חוששים שמא יקלקל בזה הרופא הגוי. והראיה מד' המצורעים שישבו מחוץ למחנה בזמן שהיה רעב, והכריעו שעליהם להיכנס למחנה בני ארם, והצדדים היו ודאי רעב בחוץ וספק מיתה, ואמנם היה להם חיי שעה בחוץ ובכ"ז הכריעו להיכנס לעיר, מבואר שלא חששו לחיי שעה.

שאלו מדברי הברייתא, שאין מתרפאים מרופא אפיקורוס, ומעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש ובא אפיקורוס לרפאותו, ולא הסכים לכך רבי ישמעאל ורצה להוכיח לו מהתורה שמותר, ולא הספיק להוכיח ונפטר, ואמר רבי ישמעאל אשריך בן דמא שיצאה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חכמים שהיו אומרים פורץ גדר ישכנו נחש, א"כ מבואר שאף בודאי מת לא הותר להתרפא ע"י אפיקורוס, והרי שחששו לחיי שעה. דוחה הגמ' שאפיקורס גרוע שיש צד שימשך אחריו. מבארת הגמ' שהרי בן דמא הוכש ע"י נחש, ואמר רבי ישמעאל שלא עבר על דברי חכמים שהפורץ גדר ישכנו נחש, שמי שנגשך ע"י נחש מחמת רבנן אין לו רפואה. והפסוק שרצה בן דמא להתיר "וחי בהם". ורבי ישמעאל סבר שבצינעא מותר ולא בפהרסיא, שנאמר "ולא תחללו את שם קודשי".

שיטה א, אמר רבה בר בר חנה בשם ריו"ח כל חולי שיש בו סכנה שמותר לחלל עליו את השבת, לא מתרפאים מרופא גוי מחשש שיזיק. שיטה ב, אמר רבה בר בר חנה בשם ריו"ח, מכה שבחלל הגוף לא מתרפאים מרופא גוי. הנפק"מ, מכה בגב היד או הרגל, שמחללים את השבת כמבואר בדברי רב אדא בר מתנה שאמר בשם רב, אבל אין זה בחלל הגוף.

אמר רב זוטרא בר טוביה בשם רב, מכה שצריך לאמוד אם ימות החולה מותר לחלל את השבת. אמר רב שמן בר אבא בשם ריו"ח, חום גבוה השורף, מחללים את השבת. הגדרת מכה של חלל שמחללים את השבת, ביאר רבי אמי משפת הפה כלפי פנים. דנה הגמ' לגבי שיניים וחניכיים. אביי הביא ראיה ממי שחושש בשיניו אסור לו לנמוע חומץ, והוכיח שאם כואב ביותר, מותר. דוחה הגמ' שיתכן והתנא קרא לכאב חזק "חושש". מביאה הגמ' ראיה ממעשה שריו"ח חלה בצפדינא ומחמת כך חש בשיניו, הלך לרופאה עובדת כוכבים ועשתה לו רפואה בחמישי ובשישי, ושאל אותה מה יהיה למחר, אמרה לו שלא יצטרך, אמר ריו"ח ואם כן מה אעשה, אמרה לו תשבע שלא תספר איך עשויה התרופה, נשבע לה "לאלקא ישראל לא מגלינא", אמרה לו איך עושים את התרופה, בשבת אמר ריו"ח בשיעור איך עושים את התרופה, שבועתו הייתה שלא יגלה לאלקא דישראל, אבל לעם ישראל יגלה, לא חשש לחילול ד' כיון שאמר לה מיד שיגלה לכולם. מבואר שחולי שיניים מוגדר כחלל מכה שהיה צריך ריו"ח לרפא בשבת. דוחה רנב"י היות ואצל ריו"ח התחיל מצפדינא שנגמר בבני מעיים מוגדר כחלל מכה, אבל לא כל חולי שיניים. הסימן לאותה מחלה, שיש לו דם בין השיניים כאשר מניח דבר מה בפיו, ונגרם מחמת אכילת חיטים קרים בחורף, ושעורים חמים בקיץ, ומאכילת שיירי דגים קטנים. אמר רב אחא בריה דרבא, התרופה שעשתה לריו"ח העבודת כוכבים, מי שאור, שמן זית ומלח. לדעת מר בר רב אשי משחה את שיניו ע"י נוצת אווז בשומן אווז. אמר אביי עשיתי את כל הרפואות הנזכרות ולא הועיל, עד שאמר לי סוחר ישמעאל שאקח גרעיני זיתים שגדלו שליש, ואשרוף אותם על מעדר חדש מלובן, וצריך להדביק את הגרעינים השרופים בין השיניים, אביי עשה כך והתרפא.

כאמור שיטת ריו"ח שאין מתרפאים אצל רופא גוי, אבל במעשה של שיניו הלך לגויה משום שהיה הוא חשוב ולא חשש שתזיק לו. אמנם רבי אבהו הוא אדם חשוב והתפרא אצל רופא אפיקורס שהניח סם על שוקו, ואם רבי אמי ורבי אסי לא היו מנקים היטב את שוקו היו צריכים לקטוע את השוק. מבארת הגמ', שאותה גויה הייתה רופאה מומחית, ואמנם אצל רבי אבהו אף אותו אפיקורוס היה רופא מומחה, אולם מחמת שנאתו לרבי אבהו קיים "תמות נפשי עם פלשתים".

אמר שמואל, פצע הבא ממכת חרב, יש בו סכנה ומחללים שבת, להפסיק את הדם צריך שחליים בחומץ. ולרפואה גרדי שורשים של "יבלא" וגרדי של עץ "סנה", או תולעים שמנקרים התרנגולים באשפה. אמר רב ספרא, פצע בעור שדומה לענב, מסוכן. רפואתו עשב הנקרא פיגם מעורב בדבש. או כפרס מעורב בסוג יין חזק. בנתיים יקח ענב מהגפן בדומה לפצע ויגלגל אותו על הפצע.

אמר רבא נפיחות בבשר זה סכנה, רפואתו שיכה שישים פעם באצבעו על המכה, אח"כ יקרע אותה שתי וערב. וזה דווקא באופן שלא היה ראש לבן, אבל אם יש ראש לבן הליחה כבר אמורה לצאת.

רבי יעקב חלה בפי הטבעת, אמר לו רבי אמי או רב אסי שיקח ז' גרעינים אדומים מעשב אהל, ויצרור אותם בתחתיכת בד שיכרוך בחוט השזור משיער בהמה, יטבול בצרי לבן ישרוף באש ויפזר את האפר על המכה. בנתיים יקח גרעיני סנה וניח בפי הטבעת באופן שהסדק שבגרעין יהיה מול הסדק שבגופו. אבל אם המכה היא פנימית, יקח חלב של שעירה שלא ילדה, ימיס את החלב באש וניח בפי הטבעת. ואם לא, יקח ג' עלי דלעת שהתיבשו בצל, ישרפם ויפזר את האפר. אם לא יקח מין חילזון ישרוף ויפזר, אם לא יערב שמן זית ושעוה מעורבים ניח על המכה וצריך שלא יתחמם מידי ושלא יתקרר.

רבי אבהו חלה באוזנו ואמר לו ריו"ח או נאמר לו בבית המדרש, שכליה זה הדבר הטוב לאוזניים. כך אמרה אומנתו של אביי, כך אמר רבא בשם מניומי הרופא, ואמרו לרבי אבהו שיקח כליה של עז בלא שערות ויקרע את הכליה שתי וערב, וניח את הכליה על גחלים והמים היוצאים ניח באוזנו וצריך להיות פושר. ואם לא, יניח באוזנו חלב של חיפושית. ואם לא ימלא אוזנו בשמן, ויכן ז' עלי אספסתא, ויקח עלי שום יחברם בחוט משיער בהמה ויהבהב אותם באש, ואת הקצה השני יניח באוזנו ויזהר שלא יהיה רוח באוזנו, וכך יעשה בכל העלים. וי"א, שיקח ז' חוטים משיער בהמה ישפשף בשמן אספסתא, צד אחד יניח באש וצד שני באוזנו, ויזהר מרוח. ואם לא, יקח מוך שלא נופץ בצבע תכלת ויתלה באוזנו בסמוך לאש ויזהר שלא יהיה רוח. ואם לא יקח קנה ישן שנעקר לפני מאה שנה, ימלח במלח הדומה לשיש ישרוף את הקנה ויזבוק את האפר באוזנו. הרפואות היבשות מועיל לחולי יבש, והרטוב לחולי רטוב.

אמר רבה בר זוטרא בשם רבי חנינא, מותר להחזיר ולעלות גידי האוזניים בשבת. ואמר רב שמואל בר יהודה שדווקא ביד ולא בסם. וי"א שדווקא בסם ולא ביד מחמת שעושה חבורה.

אמר רב זוטרא בר טוביה בשם רב, עין שעומדת לצאת מותר לכחולה בשבת, וביארו בגמ' בשם רבי יעקב שמותר אף לשחוק סמנים לצורך כך, ולהביאם מרשות הרבים. רב יהודה התיר לכחול את העין בשבת, אמר רב שמואל בר יהודה מי שישמע לרב יהודה יחלל את השבת, לבסוף חלה רב שמואל בעינו, ושלח לשאול את רב יהודה האם מותר או אסור לכחול בשבת, אמר לו לכו"ע מותר ולך אסור, והיתר זה יצא מביתו של שמואל ששפחתו התעוורה מחמת שלא כחלה עינה. וההיתר של שמואל כיון שחולי העין תלוי בלב, והתירו לחלל את השבת רק באופנין שיש חשש סכנה, כדברי רב יהודה, אם נוטפת עינו ריר, או דם, חש כעין קוץ או חמימות. וכ"ז דווקא שבתחילת החולי. אבל בסוף החולי או להיטיב את הראיה אסור.